

74
X-96

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ ЧИРЧИҚ ДАВЛАТ
ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ**

У.Н.ХЎЖАМҚУЛОВ

МАКТАБ-ЛАБОРАТОРИЯ

услубий қўлланма

Чирчиқ - 2019

Книга должна быть
возвращена не позже
указанного здесь срока

Количество предыдущих
выдач _____

--	--

57.13.4
X-96

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ ЧИРЧИҚ ДАВЛАТ
ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ

У.Н.ХЎЖАМҚУЛОВ

МАКТАБ-ЛАБОРАТОРИЯ

- ▶ таълимга инновацион ёндашув зарурати
- ▶ ПТИК инновация сифатида
- ▶ ташкил этиш бўйича тавсиялар
- ▶ самарадорлигини ошириш бўйича таклифлар
- ▶ муҳим саволларга жавоблар
- ▶ асосий тушунчалар изоҳи

(услубий қўлланма)

3190

Чирчиқ – 2019

3190
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT VILOYATI CHIRCHIQ
DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
AXBOROT RESURS MARKA

У.Хўжамқулов, “Мақтаб-лаборатория” инновацион тажриба майдончаларини ташкил қилиш ва самарадорлигини ошириш бўйича услубий қўлланма. Чирчик, ЧДПИ, 2019 йил.

Мазкур услубий қўлланмада Чирчик давлат педагогика институтининг асосий стратегик тадқиқот йўналиши бўлган “Педагогик таълим инновацион кластери” ва унинг амалиётга жорий этилишининг шакли сифатида қаралаётган “Мақтаб-лаборатория” инновацион тажриба майдончаларини ташкил қилиш, уларнинг самарадорлигини ошириш, умумтаълим мактабларида мавжуд муаммоларни бартараф этишда олий таълимнинг илмий салоҳиятидан кенг фойдаланиш механизмлари ҳақида сўз боради. Қўлланмада миллий педагогикамизда янги ҳодиса ҳисобланган “Мақтаб-лаборатория” инновацион тажриба майдончаси тушунчасининг таърифи ва тавсифи, шунингдек, ушбу муаммо билан боғлиқ асосий тушунчаларнинг изоҳи келтирилган.

Қўлланма педагогик олий таълим муассасаларида фаолият олиб бораётган профессор-ўқитувчилар, умумтаълим мактабларининг ўқитувчилари, шунингдек, “Педагогик таълим инновацион кластери” бўйича илмий иш олиб бораётган тадқиқотчилар учун мўлжалланган.

Тақризчилар: **Б.Менглиев** — Алишер Навоий номидаги Ўзбек тили ва адабиёти университети профессори, филология фанлари доктори;
А.Шофқоров — Тошкент вилояти Чирчик давлат педагогика институти Ўзбек тили ва адабиёти кафедраси мудири, филология фанлари номзоди.

Чирчик давлат педагогика институтининг ўқув-услубий кенгаши қарорига асосан услубий қўлланма сифатида нашрга тавсия этилган (2019 йил 30 сентябрдаги №9/1 сонли қарори)

КИРИШ

Педагогик таълимнинг жамият барқарор ривожланишидаги юқори ижтимоий аҳамияти билан боғлиқ замонавий талаблар, тизимдаги муаммолар ва уларни ҳал қилишда таълим, фан ва ишлаб чиқариш бўғинлари ўртасидаги ўзаро яқдилликнинг етишмаслиги бугунги кунда ўзлуксиз педагогик таълимни кластер ривожланиш моделига ўтказиш заруратини тақазо этмоқда. Педагогик таълим инновацион кластери муайян географик ҳудуднинг рақобатбардош педагог кадрларга бўлган эҳтиёжларини қондириш мақсадида бир-бири билан узвий алоқадаги тенг ҳуқуқли алоҳида таълим субъектларининг, технологияларнинг ва инсон ресурсларининг интеграциялашувини кучайтирувчи механизм бўлиб, у инновация ва интеграция жараёнлари билан бевосита боғлиқ.

Муҳтарам юртбошимиз Ш.М.Мирзиев президентлик лавозимида киришган дастлабки кунлардан бошлаб юртимизда инновацион ва креатив фикрлайдиган замонавий кадрлар тайёрлаш, ёшларни ватанпарварлик руҳида, юксак маънавият эгалари этиб тарбиялаш, шу мақсадда таълим тизимини такомиллаштириш масалаларига жиддий эътибор қаратиб келмоқда. Дарҳақиқат, мактабни ўзгартирмасдан туриб, одамни, жамиятни ўзгартириб бўлмайди. 2019 йилнинг 23 август санасида халқ таълими тизимини ривожлантириш, педагогларнинг малакаси ва жамиятдаги нуфузини ошириш, ёш авлод маънавиятини юксалтириш масалаларига бағишланган видеоселектор йиғилишида юртбошимиз: *“Мақтаб – бу ҳаёт-мамонт масаласи, келажак масаласи. Уни давлат, ҳукумат ва ҳокимларнинг ўзи ҳал қилолмайди. Бу бутун жамиятнинг иши, бурчига айланиши керак”*,¹ дея таъкидлаб ўтар экан, педагогикага ихтисослашган олий таълим муассасаларининг мактаблардаги ўқув-тарбия жараёнини такомиллаштириш, ўқитувчиларнинг билим ва малакасини юксалтиришдаги ўрни сезилмаётганини афсус билан қайд этди.

Мамлакатимиз раҳбарининг умумтаълим мактаблари фаолиятини такомиллаштиришда педагогик олий таълим муассасаларининг ўрни борасида билдирилган фикрларидан келиб чиқадиган бўлсак, соҳага инновацияларни жорий қилиш, хориж амалиётида синовдан ўтган усул ва воситаларни ижодий ёндашган ҳолда соҳага тағбиқ қилиш, таълим, фан ва ишлаб чиқариш интеграцияси жараёнларининг суръати ва самарадорлигини ошириш бугунги педагогикамиз олдидаги муҳим масалалардан эканлиги аён бўлади.

¹ Мирзиев Ш.М. 2019 йилнинг 23 август санасида халқ таълими тизимини ривожлантириш, педагогларнинг малакаси ва жамиятдаги нуфузини ошириш, ёш авлод маънавиятини юксалтириш масалаларига бағишланган видеоселектор йиғилишидаги нутқи, Халқ сўзи online, 2019 йил 24 август.

Таълим, фан ва ишлаб чиқариш интеграцияси масаласи янги ҳодиса эмас. Ўзбекистон таълим тизимида бу борада назарий асослар етарли бўлиш билан бирга, талайгина амалий ишлар ҳам мавжуд. Инновацияларни таълим жараёнига татбиқ этиш эса бугунги кунда тизимдаги энг долзарб масалалардан бири бўлиб турибди. Бунинг учун тизимнинг инновацион муҳити ва унинг шакллари тақомиллаштириш, инновацион марказлар фаолиятини яхшилаш, технологиялар ва объектив қонуниятларни тараққиёт нуқтаи назаридан таҳлил қилиш талаб қилинади. Ҳар қандай инновациялар билимлар интеграциялашувининг маҳсули бўлиб, пировардида, таълим, фан ва ишлаб чиқариш жараёнларида ўз инъикосини топади. Таълим инновацияси бу таълим тизими билан боғлиқ бўлган муаммоларни ривожлантириш тамойилига асосан ҳал қилишга қаратилган янгича шакл ва методлар, ёндашув ва технологик жараёнларни тизимли қўллаш орқали сифат ўзгаришларига эришиш билан боғлиқ жараёндир.

Педагогик таълим инновацион кластери бир гуруҳ таълим субъектларининг инновацион маҳсулотни яратишга ва унинг рақобатбардошлигини оширишга имкон берадиган янги тизим бўлиб, у соҳанинг миллий ва минтақавий даражада ривожланиши учун кучли рағбат беради. Шунга кўра кластер ёндашuvi фан ва таълимни, пировардида, амалиётда жамиятни ривожлантириш учун янги имкониятларни излаш ва амалга ошириш имкониятини яратади. Кластер доирасида бир нечта субъектларни ўзаро интеграциялаш жараёни мураккаб, кўп тармоқли илмий-амалий жараёндир. Ўзаро боғлиқ бир нечта фаолият турларини умумий мақсад атрофида бирлаштириш аниқ ҳисоб-китобларни ва илмий ечимларни, натижаси кафолатланган лойиҳаларни талаб қилади ва шундагина кластер субъектларининг ишончини қозонади. Шундай экан, педагогик таълим инновацион кластери доирасидаги илмий-педагогик лойиҳаларни амалда синаб кўриш муайян тажриба-майдончалари бўлишини талаб этади. “Мактаб-лаборатория” инновацион тажриба майдончалари бу борада асосий бўғинлардан бири бўлиб, лойиҳа доирасида педагогик инкубатор вазифасини бажаради. Ушбу услубий кўрсатма орқали “Мактаб-лаборатория” инновацион тажриба майдончалари ва у билан боғлиқ энг муҳим тушунчаларнинг изоҳи ва белгиларига тўхталиб ўтаемиз.

Бунинг учун, аввало, “Мактаб-лаборатория” инновацион лойиҳасининг пайдо бўлишига олиб келувчи омиллар ва педагогик таълим инновацион кластерининг мазмуни ҳақида айрим фикрларни баён қилиш мақсадга мувофиқ бўлиб, бу янги лойиҳанинг моҳиятини аниқлашда муҳим аҳамият касб этади.

КЛАСТЕР ТАЪЛИМГА НИСБАТАН ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВ СИФАТИДА

Гарвард бизнес мактаби профессори, замонавий кластер модели асосчиси М.Портернинг кластер назарияси кейинги ўн-ўн беш йил давр мобайнида жуда кўплаб соҳалар қаторида таълим соҳасига ҳам кириб келди. Бу борада рус олимларининг ҳиссасини алоҳида таъкидлаш ўринли бўлади. Уларнинг тадқиқотларида таълим кластерининг мазмун-моҳияти, қўлланиш соҳалари, характерли хусусиятлари ўз ифодасини топган.

Таълимга нисбатан кластер ёндашuvi борасидаги тадқиқотларни ўрганиш ва таҳлил қилиш бу борадаги бир қанча қарашларни жамлаш ва умумлаштиришга имкон беради. Демак, кластер ёндашuvi бу:

- алоҳида соҳа (таълим, иқтисодиёт ва б.) бўлиб, рақобатбардош самарадорликка эришишдан манфаатдор бўлган соҳалар бирлаштирилиши ташкилий шакллари кучайтириш механизми (Т.И.Шамова)²;

- ихтиёрий компонентлар қаторида ўзининг тўлиқ функционал ишчанлик қобилиятини сақлайдиган бир нечта тенг ҳуқуқли бўлаклардан иборат бўлган тузилма (Л.Беспалова)³;

- замонавийлик ва мунтазам ёндашувдан келиб чиққан ҳолда бир ташкилотнинг тузилишига бирлаштирилган бир-бирига боғлиқ бўлган турли соҳа хўжалик субъектларининг мажмуи (Г.С.Храбан ва Л.Т.Снитколар)⁴;

- ишлаб чиқариш ва таълим дастурларининг эҳтиёжларини бирлаштириш (С.В.Кривых)⁵;

- таълим-фан-ишлаб чиқариш тизимида инновацияларни қўллаб-қувватлашни шакллантириш воситаси (Осечкина Л.И.)⁶;

- ташкилотнинг келажак иқтисодиёти учун кадрлар салоҳиятини шакллантиришни ташкил қилишнинг инновацион самарали усули (Сидорин А.В.)⁷;

² Шамова Т.И. Кластерный подход к развитию образовательных систем// Взаимодействие образовательных учреждений и институтов социума в обеспечении эффективности, доступности и качества образования региона: Материалы 10 Международного образовательного форума (Белгород. 24–26 окт. 2006 г.): в 2 ч. / БелГУ, МПГУ, МАНПО; отв. ред. Т.М. Давыденко, Т.И. Шамова. Белгород: Издательство БелГУ, 2006. Ч. 1. С. 24–29.

³ Беспалова Л. Что такое кластер? URL: <http://siok.rightside.ru/siok/> 2009-12-01-06-24-41. Загл. с экрана.

⁴ Актуальные проблемы бизнес-образования: материалы XIV Междунар. науч.-практич. конф., 16–17 апр. 2015 г., Минск / Бел. гос. ун-т, Ин-т бизнеса и менеджмента технологий. – Минск: Национальная библиотека Беларуси, 2015. – 298-301 С.

⁵ Кривых С.В. Кластерный подход в профессиональном образовании / С.В.Кривых// академия профессионального образования. -2014. -№3-4. –с.7-13.

⁶ Осечкина Л.И. Кластерный подход как условие повышения эффективности деятельности вуза / Л.И.Осечкина// Высшее образование в России. -2012. -№8-9. –с.73-76.

⁷ Сидорин А.В. Система формирования кадрового потенциала высокотехнологичных отраслей промышленности на основе кластерного подхода / А.В.Сидорин // Интернет- журнал «Науковедение». - 2012. -№4. –С.1-7.

- турли таълим муассасаларини (болалар боғчаси-мактаб-коллеж-ОТМ) интеграциялашуви натижасида таълим тизимини изчиллик принципи асосида қайта ташкил этиш (Фроловская М.Н.)⁸.

Илмий адабиётларда кластер тушунчаси борасида билдирилган юқоридаги фикрлардан келиб чиқиб, педагогик таълим кластери тушунчасига қуйидагича таъриф бериш мумкин: Педагогик таълим кластери – муайян географик ҳудуднинг рақобатбардош педагог кадрларга бўлган эҳтиёжларини қондириш мақсадида бир-бири билан узвий алоқадаги тенг ҳуқуқли алоҳида субъектларнинг, технологияларнинг ва инсон ресурсларининг интеграциялашувини кучайтирувчи механизм.

Педагогик таълим кластери миметик (грек тилида *mimēmai* – тақлид қилмоқ) метод бўлиб, иқтисодиётнинг ишлаб чиқариш соҳасида самарадорликка олиб келган моделни педагогик таълим тизимида ижодий асосда жорий этишни назарда тутди. Педагогик таълим кластери “таълим – илм-фан – таълим воситалари – технология – бошқарув – бизнес” инновацион занжирини ҳосил қилади ва уни илмий нуқтаи назардан тадқиқ қилиш бугунги педагогикамизнинг олдидаги муҳим вазифалардан бўлиб турибди. Таълим мажмуасини ташкил қилувчи бўғинлар ўртасида мавжуд табиий алоқани манфаатдорлик ва самарадорлик нуқтаи назаридан, маълум ҳудуднинг ижтимоий-иқтисодий аҳволи ва эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда таъминлаш тобора заруратга айланиб бормоқда.

Илмий-педагогик адабиётларда инновацион жараёнларни таҳлил қилишда асосий ўзгаришлар билан бошланғич ўзгаришлар ўртасидаги чизикни топиш осон эмаслиги қайд қилинган. Шунингдек, инновацияларнинг ижобий натижаларини таълим турлари ўртасида тақсимлашда тенглик принципи шарт бўлмайди. Бугунги кунда соҳалар ривож ва самарадорлигини инновацияларсиз тасаввур қилиш қийин. Худди шунингдек, таълим, хусусан, олий таълим тизимида амалга оширилиши лозим бўлган инновациялар сифатида қуйидагиларни санаб ўтиш мумкин:

- олий таълимнинг мақсадларини шахсни касбий ривожлантиришга йўналтирилган таълим олиш, уни ижтимоий тартибга асосланган илмий, техник ва инновацион фаолиятга йўналтириш;
- ўқув жараёнини тартибга солиш ва амалга оширувчи меъёрларни ҳар бир ҳудуднинг ижтимоий-иқтисодий шароити ва иқтисодиётнинг муайян тармоғидаги вазиятдан келиб чиққан

⁸ Фроловская М.Н. Становление профессионального образа мира педагога на основе кластерного подхода / М.Н. Фроловская // Инновационные технологии в науке и образовании: сб. статей II ПНМК, Пенза, 23 янв. 2017 г. / МЦНС «Наука и Просвещение»; под общ. ред. Г.Ю. Гуреева (и др.). – Пенза, 2017. – С.210-212.

ҳолда ўзи ишлаб чиқиши ва амалга оширилиши билан боғлиқ янги тизимни ишлаб чиқиш;

- тегишли фанларни ўрганиш жараёнида олинган билимларнинг интеграциялашуви ва бир қатор фанларни муаммоли-модулли ўрганишнинг дастлабки шартларини яратиш;
- инновацион ва экспериментал ишларни фаол амалга ошириш;
- жамиyatнинг замонавий ижтимоий-маданий ривожланиш даражасига мос равишда таълим жараёнини зарур моддий-техника воситалари билан таъминлаш;
- таълим турлари ўртасида манфаатли алоқадорликнинг янги қўринишларини ишлаб чиқиш;
- жамиyatда юз бераётган ижтимоий-иқтисодий жараёнларнинг ўзгарувчанлигини инобатга олган ҳолда бир пайтнинг ўзида бир нечта турдош мутахассисликларга ўқитиш;
- таълим муассасаларига ўз-ўзини таъминлаш ва бошқариш ваколатини бериш жараёнларини босқичма-босқич амалга ошириш ва ҳоказо.

Таълим тизимида нисбатан бу каби инновацион ёндашув, агар у ҳақиқий ривожланиш жараёнининг мантиғига мос келадиган бўлса, албатта, самарадорликни оширади. Айниқса, таълим муассасаларининг бошқарув тузилмасида мавжуд муаммоларга нисбатан муносиб инновацион ёндашувлар жорий қилинса, мавжуд вазиятни олдиндан баҳолай олиш, ҳодисаларнинг ривожланишини тўғри тахмин қилиш, ўз вақтида чоралар кўриш ва ташкилий бошқарув тузилмасига тузатишлар киритиш имкониятлари пайдо бўлади.

Таълим тизими кластери бу каби муаммоларнинг ечимига нисбатан тўғри ёндашувни қарор топтиради. Зеро, кластерли интеграция жараёнлари моддий, молиявий, технологик, информацион, услубий ва кадрлар соҳасидаги барча ресурсларни жалб қилганлиги билан ҳам энг кучлиси, деб эътироф этилади. Кластер мослашувчан тарзда ўз тузилмалари учун бошқарув тизимини куриш, ўзаро ишончни таъминлаш учун ҳақиқий ривожланишни олдиндан айтиш (прогнозлаш) имконини беради.⁹ Таълим тизимининг таркибий қисмларида сифат ўзгаришлари бўлиши, мазмунли фаолият, умумий ва махсус бошқарув функциялари, дастурлари, технологиялари ва усуллари, иштирокчиларнинг кадрлар салоҳиятини ривожлантириши билан боғлиқ жараёнлар кластер муҳитини яратиш имкониятини беради.

Рус олимлари томонидан таълим кластерларини шакллантириш ва ривожлантиришнинг назарий асосларини ўрганиш касбий таълимга нисбатан кластер ёндашуви (Б.Пугачева, А.В.Леонтиев), фаолият ва

⁹ Шарай Н., Кластерный подход в интеграции, «УГ Москва», №15 от 14 апреля 2015 года.